Zoran Teofilović

stručni saradnik Okružnog suda u Novom Sadu

POSEBNI OBLICI U INSTITUTU SAUČESNIŠTVA*

SAŽETAK: Kada u izvršenju određenog krivičnog dela učestvuje više lica tada govorimo o saučesništvu. Saučesništvo predstavlja poseban institut krivičnog prava, koji se određuje saglasno određenim principima kaznene politike i zadataka krivičnog zakonodavstva određene države.

Učestvovanje više lica u izvršenju krivičnog dela predstavlja poseban oblik kriminaliteta koji je za društvo opasniji od kriminaliteta koji se ostvaruje delovanjem jednog lica. Ono ne predstavlja neki samostalni osnov krivične odgovornosti, ali je poseban oblik izvršenja krivičnog dela.

Saučesništvo u širem smislu obuhvata sva krivična dela kod kojih učestvuje više lica bez obzira kakva je njihova uloga i doprinos u njihovom izvršenju. Ono se deli na saizvršilaštvo i saučesništvo u užem smislu, koje se pojavljuje kao podstrekavanje i pomaganje.

U krivičnom zakonodavstvu ima dela koja pretpostavljaju učesće više lica bez kojih se krivično delo ne može izvršiti. Ovde je učesće više lica nužno da bi uopšte postojalo krivično delo.

Poseban oblik saučesništva predstavljaju nužno saučesništvo, komplot ili zavera, banda i kriminalna grupa. Posebni oblici saučesništva se nalaze inkriminisani u Posebnom delu Krivičnog zakonika, jer to proizilazi iz same definicije ili opisa određenog krivičnog dela.

Ključne reči: krivično pravo, krivično zakonodavstvo, krivično delo, saučesništvo, izvršilac, podstrekač i pomagač

1. Krivično delo može biti ostvareno radnjom jednog lica ili zajedničkim delovanjem više lica. Kad je izvršenje krivičnog dela rezultat delovanja više lica postoji saučesništvo. Lica čijim je delovanjem ostvareno

* Rad primljen: 28. XI 2008. godine.

krivično delo nazivaju se saučesnici. Za postojanje saučesništva potrebno je da postoji određena objektivna i subjektivna veza između delatnosti saučesnika. Učestvovanje više lica u izvršenju krivičnog dela predstavlja osnovni, iako ne jedini elemenat u pojmu saučesništva.

Saučesništvo predstavlja poseban institut krivičnog prava koji se određuje saglasno osnovnim principima kaznene politike i zadataka krivičnog zakonodavstva određene države. U našem zakonodavstvu saučesništvo predstavlja poseban institut koji je regulisan u Opštem delu Krivičnog zakonika (član 33—36).

Učestvovanje više lica u izvršenju krivičnog dela predstavlja poseban oblik kriminaliteta koji je za društvo opasniji od kriminaliteta koji se ostvaruje delovanjem jednog lica.

Savremena krivična zakonodavstva danas pažljivo regulišu ovu materiju postavljajući pravila koja će odgovarati kaznenoj politici određene države u određeno vreme. Saučesništvo u savremenom zakonodavstvu ne predstavlja neki samostalni osnov krivične odgovornosti, ali je ono ipak poseban oblik izvršenja krivičnog dela i s tim u vezi, kod saučesništva se može govoriti o specifičnostima krivične odgovornosti.

2. Kad više lica učestvuje u izvršenju krivičnog dela, tada govorimo o dobrovoljnom saučesništvu. Dobrovoljno saučesništvo se pojavljuje kao nešto što se dodaje krivičnom delu koje je predviđeno u zakonu.

Zbog toga dobrovoljno saučesništvo ostaje izvan zakonskog opisa krivičnog dela, koje obuhvata samo delatnost pojedinca.

Saučesništvo u širem smislu obuhvata sve slučajeve kad više lica učestvuje u izvršenju krivičnog dela bez obzira kakva je njihova uloga i doprinos u izvršenju krivičnog dela. Saučesništvo u širem smislu deli se na saizvršilaštvo i saučesništvo u užem smislu. Saizvršilaštvo označava odnos između lica koja učestvuju u izvršenju krivičnog dela, pri kome sva ova lica sudeluju u izvršenju radnje krivičnog dela. Svi se oni pojavljuju kao izvršioci krivičnog dela, odnosno kao saizvršioci u krivičnom delu. Saučesništvo u užem smislu je sudelovanje u krivičnom delu u nekom drugom svojstvu a ne u svojstvu izvršioca, odnosno saizvršioca. Saučesništvo u užem smislu može biti u vidu podstrekavanja i pomaganja.

Radnja svakog lica koje učestvuje u izvršenju krivičnog dela pojavljuje se kao radnja krivičnog dela. Podstrekavanje i pomaganje u izvršenju krivičnog dela čine saučesništvo. Nosilac radnje izvršenja je izvršilac krivičnog dela, izvršilac podstrekavanja je podstrekač, a izvršilac pomaganja je pomagač.

Izvršilac odnosno saizvršilac je odgovoran u granicama svog umišljaja ili nehata, a podstrekač i pomagač u granicama njihovog umišljaja (član 36. Krivičnog zakonika). Prema tome, u pogledu krivične odgovornosti saučesnici su potpuno nezavisni od krivične odgovornosti izvršioca krivičnog dela. Zabluda kod izvršioca krivičnog dela ne isključuje krivičnu odgovornost saučesnika. Krivični zakonik predviđa institut saučesni-

štva kao zasebno krivično delo kao ustanovu Opšteg dela (neuspelo podstrekavanje, član 34. stav 2).

3. U krivičnom zakonodavstvu ima dela koja pretpostavljaju učešće više lica bez kojih se krivično delo uopšte ne može ostvariti. Ovde je učešće više lica nužno da bi uopšte postojalo krivično delo.

a. Posebnu ustanovu predstavlja nužno saučesništvo kao pravni pojam koji znači ukupnost svih krivičnih dela, koja predstavljaju učešće i doprinos više pojedinaca u izvođenju radnje izvršenja da bi krivično delo bilo ostvareno.

Iz toga proizilazi da slučajeve nužnog saučesništva moramo tražiti u posebnom delu Krivičnog zakonika, jer ono proizilazi iz same definicije ili opisa određenog kriminalnog ponašanja.

Slučajeve nužnog saučesništva možemo podeliti na unilateralna i multilateralna krivična dela.

Karakteristika unilateralnih krivičnih dela je da pod udar Krivičnog zakonika dolazi samo jedan učesnik, dok drugi ostaje nekažnjen, jer se ne smatra učiniocem krivičnog dela. Pošto je taj učesnik isključen iz uloge izvršioca krivičnog dela, ne može se pojaviti ni u ulozi saučesnika, pa, prema tome, ni za podstrekavanje iako je on naveo glavnog izvršioca da takvo delo učini.

Kao primer navodimo krivično delo zelenaštva iz člana 217. Krivičnog zakonika. Za postojanje ovog krivičnog dela potrebno je da bude zaključen ugovor, odnosno potrebno je učešće više lica. Iz smisla ovog zakonskog propisa proizilazi da je zakonodavac hteo zaštititi jednu ugovornu stranu, odnosno oštećenog, a pod udar zakona dolazi samo onaj ko je za sebe ugovorio nesrazmernu imovinsku korist. Međutim, učešće i druge strane je nužno da bi krivično delo uopšte bilo ostvareno.

Unilateralne inkriminacije modifikuju primenu odredaba o saučesništvu, jer pogađaju samo jednog od učesnika, dok drugi učesnik nije krivično odgovoran bez obzira na svojstvo u izvršenju krivičnog dela, jer bi to bilo protivno intenciji zakonodavca.

Kod multilateralnih inkriminacija zakon kažnjava sve učesnike. Ovde se svi učesnici smatraju izvršiocima jednog krivičnog dela kod koga je nužno učešće više lica.

Međutim, i ovde dolazi do određenih odstupanja od opštih pravila, koja važe za dobrovoljno saučesništvo.

Multilateralne inkriminacije možemo razvrstati u nekoliko grupa.

U prvu grupu ulaze inkriminacije susretanja. Ovde se interesi učesnika podudaraju, pa svaki učesnik odgovara kao izvršilac toga krivičnog dela. Treće lica koje bi uzelo učešće u ovakvim krivičnim delima može odgovarati samo kao podstrekač ili pomagač ali nije nužni učesnik. Kao primer navodimo krivična dela dvobračnosti iz člana 187. Krivičnog zakonika i rodoskrvnjenja iz člana 197. Krivičnog zakonika.

Ima inkriminacija iz ove grupe gde postoje određena odstupanja od opštih pravila o dobrovoljnom saučesništvu. Navodimo kao primer slučajeve podmićivanja. Poznato je da postoji aktivno i pasivno podmićivanje. Primanje mita iz člana 367. Krivičnog zakonika je pasivno krivično delo, a davanje mita iz člana 368. Krivičnog zakonika je aktivno krivično delo. Ono lice koje daje mito često puta na taj način podstrekava primaoca mita da to učini. Dakle, podstrekava ga na krivično delo primanje mita. Iz smisla zakonske odredbe proizilazi da takvo lice odgovara samo kao davalac mita, a ne još i kao podstrekač na krivično delo primanja mita, koje je teže delo od krivičnog dela davanja mita.

U drugu grupu multilateralne inkriminacije ulaze konvergentna krivična dela, gde je delatnost svakog učesnika usmerena na zajednički cilj. U ovu grupu krivičnih dela dolaze npr. dogovor za izvršenje krivičnog dela iz člana 345. Krivičnog zakonika, oružana pobuna iz člana 311. Krivičnog zakonika, udruživanje radi protivustavne delatnosti iz člana 319. Krivičnog zakonika itd. Kod ovih krivičnih dela svaki od učesnika će odgovarati kao izvršilac toga krivičnog dela pod uslovom da su ostvareni svi uslovi iz zakonskog opisa. Ovde se ne primenjuju opšta pravila o saučesništvu, jer je sama situacija pokrivena opisom krivičnog dela.

Treću grupu sačinjavaju divergentne inkriminacije gde se interesi učesnika nalaze u sukobu. Tipičan primer u našem zakonodavstvu je krivično delo učestvovanja u tuči iz člana 123. Krivičnog zakonika. Takva inkriminacija ima prednost pred pravilima o saučesništvu.

b. Kao poseban oblik nužnog saučesništva pojavljuju se neka krivična dela prepreke. To su inkriminacije određenih pripremnih radnji. Cilj ovih inkriminacija je da se u ranijem stadijumu spreči kasniji dalji razvoj kriminalne situacije i prelazak na neko teže krivično delo. U takvim slučajevima govorimo o deliktima preprekama. Time se želi jedna kriminalna situacija zaustaviti u toku, odnosno u stadijumu u kome još nije došlo do povrede zaštićenih dobara, niti je prouzrokovana šteta.

Tako zakonodavac inkriminiše komplot, bandu i kriminalnu grupu.

Komplot ili zavera je dogovor dva ili više lica za zajedničko izvršenje određenog krivičnog dela ili određenih krivičnih dela, uglavnom političke prirode.

Banda je udruživanje više lica radi zajedničkog vršenja krivičnih dela koja pojedinačno unapred još nisu određena.

Grupa je pojam suprotan komplotu i bandi. U smislu krivičnog prava, grupa je skup više lica (najmanje pet) slučajno vezanih sa nekim ciljem, koja izvrši neko krivično delo ili više krivičnih dela. Kao primer mogu se navesti krivična dela učestvovanja u grupi koja spreči službeno lice u vršenju službene radnje iz člana 324. Krivičnog zakonika i učestvovanje u grupi koja izvrši krivično delo iz člana 349. Krivičnog zakonika. Kriminalna grupa predstavlja slučaj tzv. kolektivnog kriminaliteta i deluje pod uticajem psihičkih zaraza, a kao povod može da posluži sugestija, zajedničke strasti i uzbuđenja (npr. događanje i huliganstvo na sportskim priredbama).

LITERATURA

1. Nikola Srzentić — Aleksandar Stajić: *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 1955.
2. Janko Tahović: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 1957.
3. Bogdan Zlatarić: *Krivični zakonik u praktičnoj primeni*, Zagreb, 1959.
4. Bora Čejović: *Krivično pravo u sudskoj praksi*, Beograd, 1985.
5. Dušan Jevtić: *Sudska psihopatologija*, Beograd, 1951.
6. Savo Teofilović: *Pravna priroda instituta saučesništva u uporednom krivičnom pravu*, Novi Sad, 1995.
7. Svetislav Vuković: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 2005.